

Editör
CHAOHUA WANG
Tek Bir Çin, Pek Çok Yol

CHAOHUA WANG serbest yazar ve araştırmacıdır. Modern Çin edebiyatı üzerine doktorasını UCLA'da tamamlamıştır. 1989'da Çin'deki muhalefet hareketi içinde yer almıştır. Academia Sinica (Taipei) Modern Tarih Enstitüsü'nde doktora sonrası araştırmacıdır.

One China, Many Paths

© 2003 Verso

Bu kitabın yayın hakları Verso Edition and NLB'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2360 • Politika Dizisi 150

ISBN-13: 978-975-05-2021-1

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ő.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Merve Öztürk

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Editör CHAOHUA WANG

Tek Bir Çin, Pek Çok Yol

One China, Many Paths

ÇEVİREN Evren Çelik Wiltse

Lu Chunlin'in anısına
(1962-1989)

İÇİNDEKİLER

<i>TEŞEKKÜRLER</i>	9
<i>LATINCELEŞTİRME ÜZERİNE NOT</i>	13
Giriş: Doksanların Zihniyeti	
WANG CHAOHUA.....	15

Birinci Kısım

1 Yeni Eleştiri	
WANG HUI.....	71
2 Bir Çin Liberalizmi İçin	
ZHU XUEQIN.....	115
3 Öğretim, Fikirler, Siyaset	
CHEN PINGYUAN.....	143
4 Geniş Ailenin Servet Bölüşümü: Adalet ve Özgürlük Üzerine	
QIN HUI.....	171

İkinci Kısım

5 Bir 'Toplumsal Yapı' Listesi	
HE QINGLIAN.....	217

6	Statüden Sözleşmeye	
	WANG YI	251
7	Kırsaldaki Kriz	
	LI CHANGPING	263
8	Eşitlik ve Etkinlik	
	HU ANGANG	291

Üçüncü Kısım

9	Eğitimi Endüstrileştirmek?	
	XIAO XUEHUI	313
10	Cinsiyet Hikâyeleri	
	WANG ANYI	331
11	Vatandaş ve Anayasa	
	GAN YANG	341
12	Kültürel Çalışmalar İçin Bir Manifesto	
	WANG XIAOMING	365
13	Unutmayı Reddetmek	
	QIAN LIQUN	389

Dördüncü Kısım

14	Çin'in Geleceği Üzerine Bir Diyalog	
	WANG DAN - LI MINQI - WANG CHAOHUA	
	Moderatör: LEO OU-FAN LEE	417

TEŞEKKÜRLER

Bu kitaba yapılan katkıları çevirirken ve sunarken, İngilizce konuşanlar için mümkün olduğunca erişilir olması için çabaladım. Katkıda bulunanların danışmanlığıyla, halihazırdaki metinlerde çok sayıda farklı düzenleme prosedürü uygulandı. Aşağıda sıralananlar, bu kitaptaki metinlerin elde edildiği kaynaklardır. Aksi belirtilmedikçe, burada İngilizce yayımlanan makaleler ilk kez ve tarafımda çevrilmiştir. Çevirmenin notunu belirten “çev.n.”, editörün notunu belirten “e.n.” hariç tüm notlar yazarlara aittir.

Wang Hui, “The New Criticism” [Yeni Eleştiri]: İngilizce “Fire at the Castle Gate: A New Left in China” başlığıyla *New Left Review*’de yayımlanmıştır, no.6, Kasım-Aralık 2000. Burada Çince çevirisinden yapılan eklemelerle verilmiştir.

Zhu Xueqin, “For a Chinese Liberalism” [Bir Çin Liberalizmi İçin]: Zhu Xueqin’in *Shuzhai li de geming* isimli kitabından alınmıştır, Changchun, 1999. Çeviri Wu Shengqing tarafından yapılmıştır.

Chen Pingyuan, “Scholarship, Ideas, Politics” [Öğretim, Fikirler, Siyaset]: Chen Pingyuan, *Xuezhe de renjian qinghuai*, Zhuhai, 1995; *Chen Pingyuan zixuan ji*, Nanning, 1997 ve Yang Zao, “You qinghuai de xueshu yanjiu: Chen Pingyuan jiaoshou fangtan”, *Xueshu yuekan*’dan alınmıştır, Şangay, Temmuz 2002.

Qin Hui, "Dividing the Big Family Assets: On Liberty and Justice" [Geniş Ailenin Servet Bölüşümü: Adalet ve Özgürlük Üzerine]: Yao Peng tarafından çevrilen, Pekin'de yapılan bir röportajdan; Los Angeles'ta yapılan bir röportajdan ve Qin Hui, *Wenti yu zhuyi*'den alınmıştır, Changchun, 1999. Daha kısa bir İngilizce versiyonu "The Stolypins of China" başlığıyla *New Left Review*'de yayımlanmıştır, no. 20, Mart- Nisan 2003 ["Çin'in Stolypin'leri", çev. Ebru Kılıç, NLR Türkiye Seçki-si-2003, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004].

He Qinglian, "A Listing Social Structure" [Bir 'Toplumsal Ya-pı' Listesi]: İlk olarak "Dangqian Zhongguo shehui jie-gou yan-bian de zongti xing fenxi" başlığıyla *Shuwu*'da yayımlanmıştır, Hunan, Mart 2000. İngilizce çevirisi ilk kez *New Left Review*'da yayımlanmıştır, no. 5, Eylül-Ekim 2000. Burada birkaç ek-le-meyle verilmiştir.

Wang Yi, "From Status to Contract" [Statüden Sözleşmeye]: İlk olarak "Beixinqiyi shi zenyang hefahua de" başlığıyla çev-rimiçi yayımlanmıştır. Referans için bkz. *Suidao* <http://www.geocities.com/SiliconValley/Bay/5598/no.189> (sd0205b) Ma-yıs 2002.

Li Changping, "The Crisis in the Countryside" [Kırsaldaki Kriz]: Li Changping'in *Wo xiang zongli shuo shihua* isimli kit-a-bından alınmıştır, Pekin, 2002.

Hu Angang, "Equity and Efficiency" [Eşitlik ve Etkinlik]: *Hu Angang ji*, Ha'erbin, 1995, "Zhongguo fazhan qianjing" ve "Zhongguo zhanlue gouxing" başlıklı elyazmalarından alın-mıştır.

Xiao Zuehui, "Industrializing Education?" [Eğitimi Endüstri-leştirmek?]: Xiao Xuehui, "Jiaoyu: Biyao de wutuobang", "Nan ju bei zhi de 'jiaoyu chanyehua'" ve <http://www.wtyzy.net> adre-sindeki "xuezhe wenji"den "Liangdian butong kanfa"dan alın-mıştır.

Wang Anyi, "Tales of Gender" [Cinsiyet Hikâyeleri]: Ori-jina-li "Tou wo yi mutao, Bao zhi yi qiongyao" olan "A Peach was Presented Me / I Returned a Fine Jade" (yayımlanmamış ma-kale) ve "Sangzhong wei shui er ming" ismiyle *Qiansha chu-*

ang xia'da (Şangay, 2002) bulunan "For Whom The Bell Tolls". Gao Jin tarafından çevrilmiştir.

Gan Yang, "The Citizen and the Constitution" [Vatandaş ve Anayasa]: Hong Kong'ta Haziran 1996'da yayımlanan *Ers-hi yi shiyi* içindeki "Gongmin geti wei ben, Tongyi xiangz-heng liguo"dan ve "Zhongguo heshi chengwei yige zhengzhi minzu"dan alınmıştır, bkz. *Suidao* <http://www.geocities.com/SiliconValley/Bay/5598> no. 184 (sd0203a) Mart 2002.

Wang Xiaoming, "A Manifesto for Cultural Studies" [Kültürel Çalışmalar İçin Bir Manifesto]: Çince, yayımlanmamış orijinali, "Binlin 'da shidai' de Zhongguo" olan belge. İngilizce bir çevirisi "China on the Verge of a 'Monumentous Era'" başlığıyla *Positions*'da yayımlanmıştır, cilt 2, no. 3, Kış 2003. Burada daha kısa ve değiştirilmiş haliyle yer almaktadır. Robin Visser tarafından çevrilmiştir.

Qian Liqun, "Refusing to Forget" [Unutmayı Reddetmek]: Orijinal adı "Jujue yiwang: Kexue zongjie ershi shiji Zhongguo jingyan de diyi bu" olan yayımlanmamış belge. Eileen Cheng çevirmiştir.

Wang Dan, Li Minqi ve Wang Chaohua, "A Dialogue on the Future of China" [Çin'in Geleceği Üzerine Bir Diyalog]: İlk olarak İngilizce, *New Left Review*'de yayımlanmıştır, 1/235, Mayıs/Haziran 1999. Xiaoping Cong, Joel Andreas, Li Minqi, Wang Chaohua tarafından çevrilmiştir.

Tüm düzeltiler her bir yazar tarafından kontrol edilmiş ve doğruluğu onaylanmıştır. İlk olarak Çinli katılımcılara, bu kitabın oluşturulmasındaki yardımlarında gösterdikleri sabırları ve cömertlikleri için ve Leo Ou-fan Lee'ye, 1999'da Harvard'da "A Dialogue on the Future of China"ya moderatörlük yapmayı kibarca kabul ettiği için teşekkür ederim. Tüm elyazmasını dikkatlice okuduğu ve çok ciddi bir zamanını kitabı benimle detaylıca tartışmaya ayırdığı için Perry Anderson'a minnettarım. İngilizce hatalarımı düzelten ve beni süreç boyunca cesaretlendiren Verso'dan Tariq Ali, Tim Clark, Jane Hindle'in ve 1990'lardaki entelektüel gelişimin tablosunu tasarlamama yardım eden Franco Moretti ve Jacob Stevens'in önerilerinden

ve desteklerinden oldukça faydalandım. Kalan tüm hatalardan ben mesulüm. Son, fakat bir o kadar da önemli: UCLA'daki hocalarım Leo Ou-fan Lee, Theodore Hutters, Pauline Yu, Benjamin Elman ve Shu-mei Shih'e bana bilimsel duyarlılık ve entelektüel merak aşıladıkları için çok şey borçluyum.

Bu kitabı, 1989 Baharı'nda Pekin'de birlikte pek çok arkadaş edindiğim, Çin'deki Halkın Üniversitesi'nin Felsefe Bölümü'nden mezun olan Lu Chunlin'e ithaf ediyorum. Bu yaz, Çin'in geleceğiyle ilgili sorunları tartışacağımıza dair birbirimize söz verdik.

W. CH.

Haziran 2003

LATİNCELEŐTİRME ÜZERİNE NOT

Farklı şekilde resmileŐmiŐ özel isimler hariç (örneğin, Beijing Üniversitesi yerine Pekin Üniversitesi) alıntılanmıŐ tüm Çince terimler Pinyin Latin alfabesine dönüŐtürme sistemiyle yazılmıŐtır. Batılı yayınlardan alıntılananlar dıŐında tüm Çince isimler, soyadla baŐlayarak verilmiştir (örneğin, İngilizce yayın için Xudong Zhang, Çince yayın için Zhang Xudong). Hong Kong merkezli *Ershi yi shiji* (Yirmibirinci Yüzyıl), Pekin merkezli *Zhanlüe yu guanli* (Strateji ve İŐletme) ve *Gonggon luncong* (Res Publica), Shijiazhuang merkezli *Shijie* (Ufuklar) isimli dört derginin, düzenli olarak basılan İngilizce içindekiler bölümü mevcuttur. Bu dergilerden alınan makaleler yalnızca İngilizce baŐlıklarıyla verilmiştir [Türkçe baskıda Türkçe çevirilerine de yer verilmiştir – yay.haz.n.].

Giriş: Doksanların Zihniyeti

WANG CHAOHUA

Çinli entelektüeller, yüz yıldan fazla bir zamandır Batı felsefesi ve edebiyatını tercüme etmek ve Çin'e tanıtmakla meşguldüler. Savaşlar, iç çatışmalar ve pek çok ayaklanmayı da kapsayan siyasi gelişmeler, bu öğrenme sürecinin uzun süren akıntısını kesintiye uğrattı, ancak asla tamamen durduramadı. Bugün, Çinli okuyucular Batı edebiyatının büyük bir kısmına, felsefesine, siyasi ve ekonomik fikriyatına, ayrıca klasik metinlere ve dünyanın çağdaş düşüncelerine ana dillerinde ulaşabilirler. Fakat bu kültürel tanışma süreci tek taraflı olmuştur. Batı'da Çin'in düşünce ve edebiyatına dair mütetekabil çevirilerde, ne geleneksel Çin medeniyetinin büyüklüğü ve derinliği, ne de Çin'in modern dünya tarihindeki önemi yansıtılmıştır. Çağdaş nazım ve nesir, kabiliyetli ve kendini adanmış çevirmenler bulmuştur fakat tarih ve felsefeye çok daha az hizmet verilmiştir.

1949 yılında Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Çin hükümeti, Batı ile Çin arasındaki kültürel iletişimdeki dengesizliği düzeltme amacı ile resmî çeviri daireleri ve yabancı dillerde yayın yapan bir yayınevi kurdu. Ancak, bu kurumların giderek daha sıkı bir biçimde iktidarın kontrolüne girmeyle birlikte, Batı dillerine çevrilmek üzere seçilen eserler de o denli kısıtlı ve keyfî olmaya başladı. Özellikle Çin'in 19. yüzyıl

sonları ile 20. yüzyıl dönemlerine ait yazılar asla yeterli oranlarda temsil edilmediler, çünkü burada yabancıların dikkatine sunulacak her şey siyasi kriterlere göre belirlenmekteydi. Maoist dönemin hemen tüm kültürel mekanizmaları parçalanalı beri bu tarz kısıtlamalar uygulanmıyor, ama aynı zamanda Çin devleti de geniş çaplı çevirilerle uğraşmaktan vazgeçmiş görünüyor. Günümüzde esas itibariyle Batılı akademisyenler Batı ile Çin arasındaki entelektüel açıklığı yavaş yavaş kapatmaya başlıyorlar. Sima Qian'ın *The Grand Scribe's Records* veya *Jin Ping Mei* gibi klasiklerinin önemli İngilizce baskıları buna örnektir.¹ Fakat modern Çin kültürünün gelişimi yabancı aynalarda hâlâ son derece siliğ görünmektedir. En göze batıcı örnekleri ele alırsak: Çin liberalizminin en önemli şahıslarından Hu Shih'in temel eserleri, Lu Xun'un en az romanları kadar etkili olan denemeleri, Wang Guowei'nin edebi ve felsefi çalışmaları ve Chen Yinke'nin tarihî eserlerinin hiçbiri İngilizceye tercüme edilmemiştir.²

90'larda Çin dünyanın en dinamik ekonomisi olurken –Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) Japonya'yı geçerek ABD'ye en fazla mal ihraç eden ülke ve Japonya'nın önde gelen ticari ortağı olmuştu– Çin'deki gelişmelerin dünya medyasında yayın süresi inanılmaz oranlarda artmıştır. Kıtanın sosyal ve kültürel hayatı, daha önceleri asla mümkün olamayacak bir şekilde, en kaliteli muhabirler aracılığı ile yabancı okuyucuların hizmetine sunulmaktadır. 80'lerden itibaren Çin'e ait edebi eserler, diğer dillere zamanında ve etkin yapılan çeviriler sayesinde giderek artan bir uluslararası kabul görseler de, durum çağdaş entelektüel tartışmalar için henüz böyle değildir. Nitekim bunlara sa-

1 Yakın zamandaki çalışmalar için bkz. Sima Qian, *The Grand Scribe's Records (Shi ji)* [Kadim Kâtibin Sicilleri], William Nienhauser Jr. Bloomington (ed.), 1994 sonrası; ve David Tod Roy'un çevirdiği *The Plum in the Golden Vase* [Altın Vazo İçindeki Tüy] veya *Chin P'ing Mei*, Princeton, 1993 sonrası.

2 Wang Guowei'nin hayatı ve düşünceleri birkaç araştırma monografisinin ilgisini çekti ama yazılarından sadece biri Adele Austin Rickett tarafından İngilizceye çevrildi: *Wang Kuo-wei's Jenchien Tz'u-hua: A Study in Chinese Literary Criticism*, Hong Kong, 1977. Chen Yinke'den pek çok alıntının yapıldığı eser *The Cambridge History of China*, Cilt 3, Sui and T'ang China, s. 589-906, Cambridge 1979, fakat hiçbir eserinin İngilizce baskısı henüz mevcut değil.

dece haber yayın organları aracılığıyla, yetersiz ve kesintili bir biçimde ulaşılmaktadır. Genel olarak Batı'da rastlananlar, hiçbir arka plan açıklaması olmaksızın, kesik kesik verilen tematik bazı özetler ve dağınık tartışmalardır. Çinli entelektüellerin kendi sesleri, kesintiler ve arabulucular olmaksızın nadiren Batı'ya ulaşır. Genelde kilit tartışmaların ele alınışı yüzeysel ve bölük pörçüktür, ki bu da Çin'deki gelişmelerle oldukça alakalı olanların dahi takip etmesini zorlaştırır. Çince yapılan çevirilerin daha çeşitli ve daha güncel olduğu Japonya bu hususta daha iyi durumdadır.

Bu kitabın amacı, çağdaş Çinli düşünürlerin bakış açıları arasındaki çeşitliliği doğrudan sergileyerek bu dengesizliği mütevazı bir biçimde düzeltmeye çalışmaktır. İnanıyorum ki, İngilizce konuşan okurlar için 1990'lardan bugüne Çin'deki entelektüel camiayı gerçek anlamda kavrayabilmenin tek yolu budur. Böylesi bir kavrayış sadece 'alan çalışmaları'nın kaygısı değildir. Geçtiğimiz yıllarda Çinli entelektüeller arasında yaşanan tartışmalar giderek artan bir küresel nitelik kazandı; bunları sadece kendi ülkelerinin problemleri değil, tüm dünyanın karşı karşıya olduğu sorunlar üzerinde akıl yürütme çabaları olarak görebiliriz. Bu nedenle onların katkılarının kayda alınması, aynı zamanda sınıraşırı bir entelektüel işbirliğinin de katalizörü ve parçası olacaktır.

I

Aşağıdaki derlenmiş metinleri açıklayabilmek için Çin'in entelektüel tarihinde ele aldıkları dönemin kısa bir özetini çıkararak faydalı olacaktır. Şimdilerde bu döneme bazen 'ikinci reform on-yılı' da denilmektedir ki bu terim daha önceki pek çok yarı-resmî isim gibi açıkladığından daha fazlasını da saklamaktadır. Bu kullarımdaki 'ilk reform on-yılı', ya da Yeni Dönem, 1978'de kırsal kesimdeki Halk Komünleri'nin dağılarak 'hane bazlı sorumluluk sistemi'nin ortaya çıkması ile başlayıp 1988'deki kentsel fiyat reformlarına kadar uzanır. Sonrasında 1989 siyasi krizi keskin bir ayrımın işaretiçisidir. Bir ara dönem

sonrasında 'ikinci reform on-yılı'nın genellikle 1992'de Deng Xiaoping'in Güney Çin'e yaptığı gezi ile başladığı ve 2002'de Çin Komünist Partisi'nin üst kademeye genç liderleri yerleştirdiği On Altıncı Ulusal Kongre'ye kadar sürdüğü varsayılır. Daha gevşek bir tanımla bu iki dönemden 80'ler ve 90'lar diye bahsedebiliriz.

Çinli entelektüellere göre, bu iki 'reform on-yılı', aralarındaki farkların tabiatına dair geniş çaplı bir değerlendirme olsa bile tamamen karşıt karakterlere sahiptir. Pek çoğunun geri dönüp nostaljik hislerle baktığı 80'ler, yeni fikirlerin umut ve yaratıcılık dolu bir iklimde hevesle keşfedildiği kısa bir süreç olan Dört Mayıs dönemi³ ile karşılaştırılır bazen. Eğer bu teşbih yerindeyse, 90'ları da 20'lerin sonundan 1937'de savaşın arifesi arasındaki yıllara, yani hayallerin yıkıldığı ve aydınların ayaklarının yere bastığı, önemli siyasi olayların baskısı ile fikirlerin sıradan insanların gündelik hayatları ile yüzleşmek zorunda kaldığı ve önceden yekvücut olan entelijansiyanın bir dizi hizip ve tartışma sonucu bölündüğü yıllara benzetebiliriz. Bu aşağıda Wang Hui tarafından önerilen bir karşılaştırmadır ve hakkında pek çok şey söylenebilir. Bu iki tarihsel dönem arasındaki benzerlikler pek çok yönden oldukça çarpıcıdır.⁴

3 Versailles Antlaşması'nın resmî olarak imzalanmasından önce bile Çin'in Paris'teki Barış Antlaşması'nda hedeflerinden hiçbirini gerçekleştiremediğine dönük haberler ve Çin hükümetiyle Japonya arasında gizli bir anlaşma yapıldığına dair söylentiler bütün Çin'de hızla yayılmıştı ve Almanya'nın ayrıcalıklarının Japonya'nın eline geçmesine Çin'in boyun eğdiği düşünülüyordu. [...] Yeni Akış Cemiyeti, Yurttaş Dergisi Cemiyeti, İş-Eğitim Cemiyeti, Ortak Ses Cemiyeti ve İşbirliği Cemiyeti gibi bir dizi öğrenci örgütü 1919 Nisan sonlarında toplandı ve Ulusal Utanç Günü, Japonya'nın Çin'e Yirmi Bir İstek'i sunuşunun dördüncü yıl dönümü olan 7 Mayıs'ta kitlesel barışçı bir gösteri yapılmasını kararlaştırdı. [...] Pekin'de yerel yönetimin protestolara karşı aşırı sert önlemler almaya hazırlandığı öğrenilince bir öğrenci topluluğu acilen 3 Mayıs akşamı bir miting düzenledi. Bu mitingin derli toplu ve duygusal bir atmosferde geçmesi üzerine gösterinin ertesi güne, 4 Mayıs'a alınmasına karar verildi. [...] 4 Mayıs'taki gösterileri izleyen gösteri, grev ve boykot dizisine 4 Mayıs Hareketi dendi (Alıntı: Michael Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, çev. Eylem Ümit Atulgan, Aydın Atulgan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016) yay.haz.n.

4 Xu Jilin de bu karşılaştırmayı önermiştir; bkz. "The Fate of an Enlightenment - Twenty Years in the Chinese Intellectual Sphere (1978-1998)", *East Asian History*, Aralık 2000, s. 169-186. Daha önceki bir versiyonu *Ershi ji shiji* (Twenty-Four Century - Yirmibirinci Yüzyıl) yayımlanmıştır, Aralık 1998, s. 4-13. Bu